

מעקב אחר הסימנים

הרב ב. הלחמי

הוא מגדולי הלוחמים נגד גזירת השחיטה | את הידע הווטרינרי שלו הוא רתם למען מחקרים בסוגיות הכשרות | פרשת הז'בו אינה היחידה שעלתה על שולחן פוסקי ההלכה שהתבקשו להכריע על כשרות מיני הבקר. גם הביזון הסעיר את עולם ההלכה | על כשרות דגי החרב, על דגים שהולכים 400 מטרים ביבשה, על פולמוס הקינגקליפ וגם על אמיתות המסורת של הדג שצעק "שמע ישראל" | שיחה עם הרב הגאון רבי ישראל מאיר לוינגר שליט"א אב"ד באזל ומומחה עולמי בנושאי כשרות המינים

חוקר הזיהוי

שנבראו בידי שמים. הרב לוינגר מספר לנו בערגה, שכבר בצעירותו הוא התעניין בתחום, בלכתו לחכמים מעדות שונות, תימנים, מרוקאים, תוניסאים ועוד, שהתגוררו בכפרים שונים ונידחים, והוא הציג בפניהם סוגי עופות שונים שנתקל בהם, כדי לדעת אם ישנה עליהם מסורת הלכה הקובעת כי היא כשרה לאכילה.

אך את עיקר משנתו הכשרותית, רכש הרב לוינגר בהיותו רב בקלן שבגרמניה ולאחר מכן בבאזל שכשוויצריה, ובהם הוא הקים מערכת כשרות ובהיות ובמרחבי אירופה צצו ועלו שאלות רבות הנוגעות לכשרות העופות והדגים, לצד הבהמות ויתר חומרי הגלם, קבע הרב לוינגר, כי הוא יברר לעומקם של דברים את הידע הנצרך כדי להכיר טיבם של כל המינים הללו, אותם יוכל לעלות על שולחנם של גדולי פוסקי ההלכה.

במה למשל נתקלתם בבעיה כשרותית, במיני בהמות או דגים? פתחנו בשאלה המאתגרת.

הרב לוינגר: ראוי לדעת כי דוקא בגולה קיים קושי גדול יותר, לעקוב ולוודא שתהיה כשרות לכל המצוי שם, בעיקר בקהילות נידחות שההלכה לא היתה מצויה בהן כל השנים. ראשית נצרכנו להכיר את בעלי החיים הטהורים, ואת אופני אכילתם שלא יהיו בהם איסורי תורה ממש, לצד איסור בישול ואכילה של תערובת בשר וחלב, ואי אכילת דברים הקשורים ושייכים לעבודה זרה. את המחקר החילוני דוקא בתחום

נו פוסעים בשבילי רח' בית וגן בירושלים, לפגישה עם הרב ישראל מאיר לוינגר שליט"א - שהינו 'וטרינר' מומחה בהשכלתו, שרתם את הידע הווטרינרי שלו וניצלו לאורך כל שנותיו לצורך מערך הכשרות של ועידת רבני אירופה שהוא עומד בראשותו במשך עשרות בשנים, ובמשך שנים רבות כיהן כרב ואב"ד בקלן שבגרמניה, בבאזל שכשוויצריה ובמינכן אף היא בגרמניה. ביקשנו לשוחח עמו על הנושא הנדון בפרשתנו שמיני, אודות כשרות המינים והמאורעות שנכרכו בעבודה כשרותית פרי מחקר של עשרות שנים.

עם הכנסנו לביתו בקומה הראשונה, הופתענו לגלות כי הרב לוינגר פרס מבעוד מועד על כותלי הבית - מפות רבות, ובהם תמונות מרהיבות עין של עשרות רבות מיני דגים ועופות המצויים בימים, נהרות ואגמים במרחבי הגלובוס כולו, כשלצד פרטי הדג והמחקר סביב מקורו, הוא בירר את ההלכה לגבי כשרותו, והידע העצום שהוא מפגין בדברו עליהם, הוא מפליא ממש.

...

הבקאות הנדירה, לצד הידע העצום, שאף מגובה בספרי כשרות רבים שיצאו מקולמוסו, מביאים אותנו לתהות, כיצד הוא החל להתעסק בתחום כשרותם של הברואים השונים

העלאת הגירה עיקרה, שיש לבעל חיים מערכת קיבות מורכבת, ובשעת האוכל הוא ובלע את מזונו בבת אחת ללא טחינה כמונו, לאחר הבליעה או לאחר זמן הוא מעלה המזון חזרה לפה ולועסו, וסימן ההיכר שנתנו חכמינו לכך הוא שאין לו חותכות וניבים בלסת העליונה.

מכאן החלו השאלות לגבי סוגי בהמות שונות שנתגלו במרחבי העולם. הידועה שביניהן היא הז'בו, שיש מסורת לטהרתו, ומשקלו גדול עד 400 ק"ג, ואנסה לתאר מדוע נוצרה שאלת כשרות לגביו, עד לפסיקתם של פוסקי ההלכה בענייניו שנטו שלא להתירו.

כידוע, רפתנים מעדיפים בהמה גדולה המניבה חלב בכמויות, ויש בה בשר רב המותאם לאכילה לאחר שחיטתה. הפרות שהיו בדרך כלל כאן בארץ, היו דלות חלב ובשר כאחד, ולשם כך החלו להביא זנים אחרים הקיימים במרחבי העולם, כך למשל הובא בקר ממדגסקר, הוא דומה לבקר ההודי, אך על גב הבהמות קיימת גבשושית בגובה עד 20 ס"מ, והרבר הובא לפני מרן החזו"א שיכריע אם להכשירו.

באגרת משנת תש"י כתב מרן החזו"א 'ולא היה במכתב הנידון אם חשוב הוא השוני של שור זה להסתפק בו שהוא מין אחר מהשור המצוי בירינו, אלא היה הדבר מוחלט שצריך לרדן במין חדש הבא לפנינו אך טהרתו בטוחה...'

עם זאת הגיעו עדויות מברזיל ששחטו בעבר בקר זה ואכלוהו,

הטריפות, והיה זה פרי מחקר של שנים רבות, עוד בשנת תשכ"ד במסגרת המחלקה לחקר הטריפות שע"י המכון לחקר ההקלאות על פי התורה, יצאו ספרים שונים שדנו במגוון הבעיות שהתעוררו בנושאי הטריפה והשחיטה של הבהמות.

חיפשתי אחר מי שיוכל ללמד אותי את התיאוריה של הניקור, על מנת להסבירו. מצאתי את הרב הומינר שכיוון אותי בברכי, עד להוצאת הספר 'מדריך להלכות ניקור', שהיה הספר הראשון בעת החדשה על הנושא. בעקבותיו הופיעו הספרים המושמשים ע"י המנקרים: הניקור המעשי בתמונות וניצני ניסן. לאחרונה הופיע ספר יסודי 'יד שלמה' של הגאון שלמה מחפור בענין זה.

עם יצירת מערכת הכשרות, והצורך לברר סוגיות הלכתיות מורכבות, נכנסתי לעובי הקורה, שכללו בתחילה לברר מה הן הבהמות הכשרות לשחיטה, שכן בתורה נאמרו שלשה מיני בהמה, שור, שה כבשים ושה עיזים, ושבעה מיני חיה שהם: אייל, צבי, יחמור, אקו, דישון, תאו וזמר. הסימן הנדרש לכשרות הינה 'מפרסת פרסה ושוסעת שסע', והוא מעין ציפוי קרני, המכסה את קצה הרגל, ברגלי החיות ברא הקב"ה פחות רגליים מבהמות, ובעל חיים מפריס פרסה, מספר הפרסות חייב להיות זוגי, ובהם עובר ציר מרכזי הכובד בין שתי אצבעות. ולכך נראית התרחבות הסדק שבין האצבעות בזמן שהבעל חיים נשען על הרגל האמורה, וזה נקרא שוסע שסע.

שנינו שכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, אך לא להיפך. לדקדוק זה יש השלכה גדולה, הן מבחינת ההלכה ליחיד שניתן לסמוך על קשקשת בודדת, והן מבחינת המיון הכללי של סוגי הדגים המותרים והאסורים.

כדי להקהל על זיהויים הוסיפו חכמינו סימן היכר להיתרו מציאות ראש ושדרה, ומציאות שלפוחית שחייה, אשכול ביצים, וזנב מפוצל, ואני בספרי 'מאור לכשרות' בכרך ב', ייעדתי את רובו להסבר הסימנים, והחילוקים לגבי סוגי הדגים השונים והרבים הקיימים במרחבים השונים. זו עבודת מחקר של עשרות שנים, ונסיעות רבות בעולם להכיר עוד ועוד סוגי דגים ומקור סימניהם, ומדובר במאות רבות של דגים ממינים שונים.

אוכל לספר על מקרה מעניין שאירע לי, בעקבות סיפור ששמעתי שהתרחש בווינה לפני כארבע מאות שנה, כשבאהד האיטליוזים היהודיים הרגו דג להכינו לכבוד שבת קודש,

וכך הוא לגבי בהמות שהובאו מסוריה למטולה, והיתה מסורת ששחטו זאת בגליל - ואז התגלה כי מדובר בבקר הנקרא ז'בו, שהוא בקר פראי הגדל באפריקה ובדרום אמריקה, ולאחר מכן גידלו בהכלאה ממנו גם בארץ, והתעוררה שאלה לגבי כשרותו, דבר שהביא את כל גדולי פוסקי ההלכה לדון ולהכריע בדבר.

מעניין, שכבר בריצפת הפסיפס שנתגלתה בחפירות בית הכנסת בבית אלפא, מוצאים איור ברור של בקר עם דבשת, הדומה למיני הז'בו, מכאן שכבר לפני יותר מאלף שנה הכירו בהמה זו.

אספר דבר מעניין במיוחד, שבשנת תשס"ד עת ביקרתי בישיבת לומזה בפ"ת, סיום בנייתה כידוע היה בשנת תרפ"ט, וראיתי את גלגל המזלות המצוייר בכיפת האולם. במזל שור מצוייר שור שהדבשת של הז'בו נראית בו בצורה בולטת ביותר, הרי שכבר בשנה זו הכירו כאן בארץ פר עם דבשת גדולה

לפתע בקע מגרוננו מילות המקרא 'שמע ישראל ר' אלוקינו ר' אחר'... באחת מנסיעותיי, כשהגעתי לוינה במסגרת מסע כשרות באיזור, שאלתי אם אכן נכונה היא השמועה אודות הדג שקרא 'שמע ישראל' טרם מיתתו. הם השיבו לי שניתן לראות את קברו בבית הקברות העתיק, וכך הובאתי לבית הקברות העתיק שבתוך העיר, ושם אני מגלה קבר שעליו מונחת מצבת אבן בצורת ראש דג...

התברר, כי הדבר עשה רעש גדול בזמנו, והמרא דאתרא ששמע זאת החליט כי אסור לאכול דג זה שלבטח הינו לגדול של אחת הנשמות, והוא קבע לקוברו בבית הקברות העתיק ועל מצבתו בצורת דג נכתב סיפור המעשה.

אני גם זוכר סיפור דומה בענין 'יוסף מוקיר שבת' הנודע, כשלפני שנים לא רבות באחד האיטליוזים, רכשה אשה דג גדול לכבוד שבת, ועובד האיטליוז נתבקש לחתוך לה אותו לכבוד השבת. והנה באמצע העבודה היא מבחינה שהוא נוטל משהו נוצץ מתוככי הדג ומכניס לכיסו.

היא התפלאה מאד ושאלה אותו לפשר הענין, והוא סירב

כהז'בו. אמנם מרן החזו"א החמיר מאד בענין מסורת הבהמות, ומרן הגרי"ש אלישיב וצוק"ל נטה להורות גם בתערובת, שהוכלאו בקר עם גזעי ז'בו, שיש אולי לאוסרו מצד המנהג, אף שעל פי כללי ההלכה יש לה סימני טהרה. וכך נוהגים להלכה כיום.

בענין זה התעורר נידון הלכתי לגבי פר ביוון, שהינו מגודל ושונה במעט מהפרים שלנו, ובארה"ב נהגו לאוכלו. הביאו זאת לפני מרן הגר"ש וואזנר וצוק"ל שיכריע דעתו בדבר כשרותו, והוא אמר להם בתשובתו, כי להם אכן מותר לאכול זאת, כי לפי הסימנים הוא נראה כשר, אך אנו שקיבלנו על עצמינו כאן בארץ לנהוג כמסורתו של מרן החזו"א, וכל פר שלא קיבלנו עליה מסורת לאוכלו הוא אינו כשר בעבורינו, לכן אין לאכול זאת בארץ הקודש.

למרות סוגי הבקר השונים, אנו מבחינים בעיקר בסוגים רבים של דגים שבהם יש לבטים בהלכה, האמנם?

בנושא הדגים קיים בלבול רב. הרי התורה קבעה את סימני כשרותו כל אשר יש לו סנפיר וקשקשת אותו תאכלו, ובמשנה

זה למעונם של פוסקי ההלכה כאן בארץ, בהם מרגן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, הגר"ש וואזנר זצוק"ל ויבלחט"א והגר"נ קרליץ שליט"א, הם בחנו היטב זאת וקבעו שהקשקשים מוחבאים תחת עור הדג, אך הם קשקשים טהורים ולכך יש להתירם לאכילה.

ויש גם דג שעורר סיפור מעניין, היה זה בעקבות תאונה שאירעה באחד מכבישי ארה"ב, כשרכב החליק על דבר מה שרץ ועבר בכביש מצד לצד, וגרם הדבר לתאונת דרכים. לפליאת בוחנים שהגיעו למקום, התברר כי מדובר בדג גדול, ולא הובן כיצד דג חי וקיים מחוץ למים, ועוד מתהלך לו על הכביש מצד לצד.

עד מהרה התברר כי ישנו סוג דג מיוחד הנקרא 'שפמנונים' שיש ממנו אף בארץ, שיש לו שפם גדול ואין לו קשקשים, אך קיימת לו תכונה מיוחדת שהוא יכול לצאת מהמים לזמן מוגבל. הדבר התגלה אף בכריכות דגים חדשות, שנבנו ליד

לספר, וניסה לשנות כיוון בשיחה. האשה שחשדה בו, לא ניאותה לוותר על כך, והיא עירבה את בעל האיטליז, שהגיע וחקר את הענין עם העובר, ותוך כדי כך גילה, כי בתוככי הדג היה צמיד זהב טהור... העובר שראה זאת חמד זאת לעצמו. והחל להתעורר ויכוח במקום למי שייך הצמיד, האשה שרכשה את הדג טענה בתוקף לבעלותו, ואילו העובר טען שמכרו לה רק את הדג ולא את הרברים שאינם קשורים לדג עצמו. בסופו של דבר הבעלים פיצה את העובר בדבר מה והוא אכן נתן את הצמיד לאשה שרכשה את הדג.

אך השאלות המורכבות קשורות במיני וסוגי הדגים השונים. אמנם נזכרו בחז"ל סוגי דגים שונים כמו המובא בתוספתא חולין, אך הקושי בזיהויים נובע מהעובדה ששמותם לועזיים וכשהועתקו שמותם לעברית חלו שיבושים רבים.

היחיד מבין המוזכרים שם הנושא שם עברי הוא דג הסולתנית. הבעיה היא עם כל סוגי הטונה השונים, שכן ידוע

בשרות השחיטה היהודית

דיני השחיטה במוחשיות עם תמונות ואיורים בהירים וברורים, שלדברי רבנים גדולים מאותם זמנים, הם לא הסכימו עם כך מפאת חשש האיסור 'לא תעשה כל פסל או תמונה'... אך ברבות השנים, בהיות הרב לוינגר ראש מערך הכשרות של באזל, הוא התמחה רבות בתחום הטריפות, ואף הוציא את ספרו הנודע 'השחיטה וצער בעלי חיים' שיצא לאור בהדר בתשע שפות שונות, והוא מהווה אוצר בלום של כל הנדרונים השייכים להלכות טריפה בשחיטת הבהמות.

אם ישנו נושא שבו הטביע הרב לוינגר את חותמו בצורה בולטת, הינו השחיטה היהודית. כידוע מאז ומקדם התעוררו ארגוני בעלי חיים שונים כנגד השחיטה היהודית, וביקשו שיערכו הימום לבהמות קודם שחיתתן, וזה הוליד התנגדות רבה אצל פוסקי ההלכה שרואים בכך טריפה ממש, והרבר מקבל משנה תוקף כיום באירופה מול הנסיגנות החמורים לגזור על השחיטה היהודית. הרב לוינגר פותח בפנינו את ספרו הראשון 'המדריך להלכות טריפה' שנכתב לפני עשרות שנים, ובו לראשונה נפרסו כל

כריכות ישנות או בסמוך למקורות מים, והוכנסו לשם דגים מסוימים לצורך גידולם ושמירתם, ולפתע גילו בתוככי אותם בריכות את דג השפמנון, ובדיקה העלתה שלא היתה לו כל דרך להגיע לשם, אלמלא יצא בעצמו מהמים ועבר לבדו לבריכה זו, ואכן התברר כי הוא יכול לצאת לזמן מועט, בערך הליכת 400 מטרים, ולחיות בהם מחוץ למים, כי יש בקרבו מעין ריאות קטנות, המאפשרות לו לנשום מעט בכוחות עצמו אף מחוץ למים. דגים אלו, הם לרוב הדעות אכן דגי ים, אך לרובם אין קשקשים ולכן הם אינם בגדר דגים טהורים.

***

השיחה עם הרב לוינגר מרתקת ומעניינת במיוחד, למרות שלא כל המילים מוכרות לנו מלקסיקון המילים השגור בפינו, אנו עומדים נפעמים למול תגליותיו המיוחדות המתגלות במחקריו הרבים אודות הדגים. כך למשל אנו שומעים מהרב לוינגר, כי קיים ריון הלכתי רחב אודות כשרותו של - 'דג החרב'...!

המשך בעמוד 30

כי לכל סוגי הטונה יש קשקשים בצעירותם, והם משירים אותם בבגרותם. וכך החל כיון כשרותי עם דגי האטונס. אחד מהם הוא 'קוליוס' שככל הנראה הוא אחד מסוגי דגי הטונה, ובעוד שבדגים רבים הקשקשים ניכרים ולכך הם כשרים ללא פקפוק, אצל דגים רבים יש להם קשקשים בצעירותם, אך הם נעלמים כליל או נותרים עם שרידים בודדים בגרלותם. ישנם דגים הקופצים לגובה מעל המים, והיו שרצו לטעון לגבם שידמו לשרץ העוף ולא לדג, ויתרה מכך, אם יש לו קשקשת על אותו סנפיר ארוך, אם הוא מכשירו לאכילה. הפוסקים האריכו לדון בו והפרי חדש אף תלה זאת היכן הוא ניצוד, בים או ביבשה.

במסות שלפניכם אנו מבחינים במאות סוגים, האם קיים שוני הלכתי לגבי כל אחד מהם?

זו בדיוק עבודת המחקר שהיא עבודת נמלים ממש, להכיר כל אחד מה טיבו, ומה הם סימניו, כך למושל קבוצת המפרשנים שהתגלו בארה"ב, שהיו לא מעטים בארה"ב שאסרו את הדגים, בהיות להם קשקשים ארוכים ולא עגולים. כשעליתי עם דג